

Odmietame Mečiara, Biľaka aj Tisa

.štefan Hríb .rozhovory, 31. 7. 2018.

Aké osobnosti a udalosti považujeme za kľúčové? Ako sa v tom líšime od Česka? Kto sú víťazi našich dejín a kto ich najväčší zloduchovia? V čom sme sa z ich životov poučili a pred čím si stále zatvárame oči? Odpovedá sociologička Zora Bútorová.

BORIS NÉMETH

tento rok uplynulo sto rokov od vzniku Československa, no pripomíname si aj veľa ďalších významných okrúhlych výročí. Vy ste k

týmto veciam robili veľký výskum. Skôr, než sa pozrieme na jeho výsledky, povedzme, kto presne ten výskum robil?

V Česku to bol tím Centra pre výskum verejnej mienky pri Sociologickom ústave Akadémie vied ČR, na Slovensku to bol projekt Sociologického ústavu Slovenskej akadémie vied v spolupráci s Inštitútom pre verejné otázky, ktorý výskum pripravil a spracoval.

ten výskum nie je len o tom, čo si o výročiach, osobnostiach a udalostiach myslíme na Slovensku, ale aj je aj porovnaním, v čom sa vo vnímaní týchto vecí líšime s Českou republikou. Zrejme ste sa ľudí pýtali, kam zaraďujú sté výročie vzniku Československa, aký je jeho význam pre ich život a kam zaraďujú ďalšie výročia. Čím ste začali?

Kládli sme tri typy otázok. Na začiatku rozhovoru sme položili respondentom dve otvorené otázky, aby sme zistili, ktoré historické udalosti pokladajú za kľúčové, najdôležitejšie – bez ohľadu na to, či im pripisujú kladné, alebo záporné znamienko. Prvá otázka sa týkala udalostí prelomových pre našu spoločnosť ako celok, druhá udalostí kľúčových pre respondentov a ich rodiny. Chceli sme zachytiť, ako slovenská a česká verejnosť vníma veľké a malé dejiny. Potom respondenti odpovedali na takzvané zatvorené otázky: dostali zoznam udalostí alebo osobností a k tomu päťstupňovú škálu, na ktorej ich hodnotili – od jednoznačne kladného až po jednoznačne záporné hodnotenie. Samozrejme, mohli uviesť aj odpoveď „nepoznám, respektíve neviem posúdiť“.

„Rozdelenie Československa si neželala väčšina ľudí v Česku.“

ide teda o osobnosti a udalosti za posledných sto rokov a náš postoj k nim. Začnime udalosťami. V otvorenej otázke mohli respondenti uviesť tri najdôležitejšie udalosti. Ako to vyšlo?

Ako najdôležitejšiu udalosť pre spoločnosť ako celok zhodne uviedli slovenskí i českí respondenti Nežnú revolúciu v roku 1989. Podľa spontánnych odpovedí november 1989 zároveň najviac ovplyvnil život jednotlivcov a ich rodín. Česi mu však pripisovali väčšiu váhu než Slováci. Na druhom mieste uviedli slovenskí respondenti vznik samostatnej Slovenskej republiky a na treťom náš vstup do EÚ. České poradie je

odlišné: na druhú priečku zaradili založenie Československej republiky v roku 1918 a na tretiu vznik samostatnej Českej republiky.

to, že v Českej republike je koniec komunistickej totality na prvom mieste, s väčším akcentom než na Slovensku, som očakával. Aj vy?

Túto odlišnosť opakovane konštatujú aj staršie výskumy. Súvisí to s rozdielnym vnímaním obdobia, ktoré predchádzalo pádu komunizmu.

môžeme teda povedať, že v Česku vnímali komunizmus horšie než na Slovensku?

Áno. Aj v našom výskume česká verejnosť hodnotí kritickejšie február 1948, 50. roky i obdobie normalizácie. Zhovievavejší slovenský pohľad zapríčinili najmä dve okolnosti. Prvou je odlišný priebeh ekonomického rozvoja v oboch častiach spoločného štátu. Česi vstupovali do toho obdobia ako ekonomicky vyspelejšia spoločnosť a ťažšie prežívali znárodnenie a potlačenie slobodného podnikania. Druhou okolnosťou bola mäkkšia podoba normalizácie na Slovensku po okupácii. Reformných komunistov a ďalších ľudí nepohodlných pre režim sa u nás často podarilo umiestniť do rozličných výskumných ústavov či okrajových inštitúcií, málokto z nich musel umývať výklady alebo zametať smeti ako českí disidenti. Preto tu nebol taký silný pocit politického útlaku. Pred pádom komunizmu prevládalo síce aj na Slovensku presvedčenie, že sú potrebné zmeny vo fungovaní spoločnosti, no ľudia mali na mysli skôr zmeny v štýle perestrojky, prestavby, a nie zásadné odmietnutie politického a ekonomického systému.

slovensko je formálne katolícka krajina a za komunizmu tu boli katolícki kňazi utláčaní či dokonca vraždení. Zaujímavé, že sa to v postoji ku komunizmu až tak neprejavilo.

V širšom meradle sa to naozaj neprejavilo. Na prekvapenie sa neprejavila ani násilná kolektivizácia, ktorú mnohé rodiny prežívali veľmi bolestne. Treba však dodať, že jednou zo zmien, ktoré ľudia po páde komunizmu hodnotili veľmi priaznivo, bolo obnovenie náboženských slobôd.

v Česku skončilo na druhom mieste založenie Československa. Prečo je to pre nich dôležitejšie než založenie Českej republiky?

Založenie Československa bolo obnovením staršej českej štátnosti, pričom, samozrejme, prinieslo rozšírenie štátu o Slovensko. Nemálo Čechov vnímalo spoločný štát ako štát český. Navyše, zo sociologických výskumov

vieme, že rozdelenie Československa si neželala väčšina ľudí v Česku, rovnako ako si väčšina ľudí na Slovensku neželala samostatné Slovensko.

ako tretiu najdôležitejšiu udalosť uviedli Česi založenie samostatnej Českej republiky. To by som nečakal.

To svedčí o postupnej identifikácii Čechov s vlastným štátom. Obyvatelia oboch republík prešli od pôvodného nesúhlasu s rozdelením spoločného štátu k akceptovaniu novej štátoprávnej reality.

podme na Slovensko. Na prvom mieste skončil november 1989.

Vidíme na Slovensku znaky, ktoré hodnotu Novembra spochybňujú. Z toho som vždy smutný. Keď si však Slováci túto udalosť vyberú za najdôležitejšiu za posledných sto rokov, je to krásna vec. Ako sa to dá vysvetliť?

Nezabúdajme, že v pojme „najdôležitejšia udalosť“ sa neskrývajú len pozitíva.

hádám len november 1989 nie je na Slovensku najdôležitejšia negatívna udalosť?

Nie, chcem povedať, že bol najdôležitejšou, prelomovou udalosťou aj pre ľudí, ktorí ho neprivítali s otvorenou náručou a nie sú spokojní s tým, kam sa krajina uberá.

aká bola teda pre Slovákov najpozitívnejšia historická udalosť?

Z dvoch desiatok udalostí a období hodnotili respondenti najpriaznivejšie SNP. Za druhú najpozitívnejšiu udalosť považujú vznik samostatného Slovenska v roku 1993 a za tretiu Nežnú revolúciu.

„Rozsah historického nevedomia je na Slovensku väčší.“

to je zaujímavé. Ako najdôležitejší vnímajú ľudia November, ale pozitívnejšie hodnotia vznik Slovenska, ktorý však reprezentovali protinovembroví ľudia. Ako sa to interpretuje?

Politikov, ktorí Slovensko zakladali, verejnosť neskôr odmietla. Občania dnes akceptujú vznik Slovenskej republiky ako akt, ktorým naša spoločnosť prevzala zodpovednosť sama za seba. Pokladajú dnes existenciu štátnej

samostatnosti za vysokú hodnotu, bez ohľadu na to, kto štát založil. No ich hrdosť na štát sa odvíja od pocitu, že im garantuje dodržiavanie ľudských práv a slušnú kvalitu života a že má demokratický charakter.

všeobecne najdôležitejšou udalosťou však ostáva november 1989, druhou založenie republiky, tretou vstup do EÚ. Postoje Slovenska k členstvu v EÚ sa zdajú dlhodobo pozitívne...

Je to tak. Postoje k EÚ síce kolíšu, no napriek výkyvom sú ľudia na Slovensku väčšmi identifikovaní so svojim členstvom v EÚ než Česi. Osobitne oceňujú aj vstup Slovenska do eurozóny – krok, ktorý Česká republika neabsolvovala a ani zatiaľ absolvovať nemieni.

medzi tromi najdôležitejšími udalosťami u nás nie je vznik Československa. Bez toho by sme však zanikli!

Samozrejme, bez vzniku Československa by sa Slováci ako národ pretíkali oveľa ťažšie. Lenže podľa odpovedí našich respondentov sa založenie prvej ČSR ocitlo až na siedmom mieste dôležitosti. Prejavuje sa tu istá odlišnosť v prístupe slovenskej a českej verejnosti k minulosti. Ľudia na Slovensku majú sklon sústreďovať sa pri hodnotení histórie na najnovšie udalosti a odsúvať ako menej dôležité dianie vo vzdialenejšej minulosti. Pôsobí to tak, akoby všetko, čo sa odohralo pred tridsiatimi rokmi, bolo pre mnohých dnes takmer irelevantné. Naopak Česi pripisujú väčšiu váhu aj staršej minulosti a nevyhýbajú sa ani bolestným udalostiam, ktoré mali negatívny náboj. Napríklad v Českej republike ľudia oveľa častejšie pokladajú za dôležitý rok 1968, ale aj február 1948, druhú svetovú vojnu a holokaust, ba dokonca aj prvú svetovú vojnu.

znamená to, že máme menšie historické povedomie?

Skôr z toho vyplýva, že rozsah historického nevedomia je na Slovensku väčší. No ani v Česku nie je situácia ideálna, aj česká kolektívna pamäť je dosť deravá. Naši českí kolegovia napríklad konštatovali, že verejnosť síce vysoko hodnotí vznik 1. ČSR, no nepozná jej kľúčových politikov okrem Masaryka a Beneša. Podobne má veľmi slabú znalosť napríklad o udalostiach roku 1938 alebo Pražskej jari. To všetko platí najmä pre mladú generáciu.

najdôležitejšie udalosti na Slovensku teda sú november 1989, vznik Slovenska a vstup do EÚ. Najdôležitejšie pozitívne udalosti sú SNP,

vznik Slovenska a Nežná revolúcia. Aké sú najdôležitejšie negatívne udalosti?

Slováci, podobne ako Česi, najhoršie hodnotia okupáciu v roku 1968. Na druhom mieste respondenti uviedli obdobie vlády Vladimíra Mečiara v rokoch 1994 až 1998. Hodnotenie Mečiara prešlo od začiatku 90. rokov najdramatickejším vývojom, od prevažne pozitívneho k výrazne negatívne. Na treťom mieste medzi negatívne hodnotenými obdobiami je vojnový slovenský štát. Za posledných dvadsať rokov pribudli na Slovensku ľudia, ktorí hodnotia Tisovu Slovenskú republiku kriticky, čo je pozitívny trend. Ešte stále ich je však iba necelá polovica, takže vyrovnanie sa s totalitným dedičstvom slovenského štátu nemožno zďaleka pokladať za splnenú úlohu.

„Dubček s víziou socializmu s ľudskou tvárou stelesňuje prísľub a nádej, ktorá sa nenaplnila.“

aké sú najhoršie udalosti z hľadiska Českej republiky?

Sovietska invázia do Československa, protektorát, Mníchovská dohoda a odstúpenie Sudet hitlerovskému Nemecku. To všetko sú udalosti, keď slobodný vývoj krajiny narušil brutálny zásah vonkajších mocností.

podme k osobnostiam. Aké sú tri najpozitívnejšie v Česku?

Bezkonkurenčne prvým je T. G. Masaryk. Na druhom mieste je Jan Palach. Treťou veľkou postavou je Václav Havel.

negatívne postavy pre Čechov?

Päťicu najväčších „zloduchov“ tvoria Klement Gottwald, Gustáv Husák, Konrad Henlein, Karl Hermann Frank a Vasil Biľak. Za nimi nasledujú Jozef Tiso a Emil Hácha.

podľa Čechov je teda viacero negatívnych postáv zo Slovenska.

Veď sme mali veľkú časť dejín spoločnú. Dôležitejšie však je, že všetky tie postavy sa spájajú s totalitnými režimami – s fašistickým a komunistickým.

aké sú pozitívne osobnosti podľa slovenských respondentov?

Najpriaznivejšie ľudia hodnotia M. R. Štefánika a Alexandra Dubčeka. Ako tretí sa s určitým odstupom umiestnil Masaryk. Po ňom nasleduje Václav Havel a Milan Hodža. Medzi ďalšími prevažne pozitívne hodnotenými osobnosťami je Ludvík Sloboda, Rudolf Schuster, Ján Chryzostom Korec a Jan Palach.

prvý je Štefánik, zakladateľ Československa, pričom táto udalosť medzi Slovákami nie je medzi tromi najdôležitejšími.

Štefánik je však osobnosť, ktorá presiahla hranice Slovenska. Zaslúžil sa o to, že sme sa stali súčasťou demokratického štátu, ktorého existenciu hodnotia aj Slováci prevažne pozitívne. Bol to nesmierne zaujímavý človek – politik, diplomat, astronóm. Stal sa priam mýtickou postavou aj preto, lebo zahynul mladý, navyše za nie celkom jasných okolností. Preto nemôžu vznikáť kontroverzie o tom, či sa zachoval správne v rôznych komplikovaných situáciách, ktoré prinieslo budovanie demokratického Československa.

„Podľa respondentov je najnegatívnejšou osobnosťou našej histórie Vladimír Mečiar.“

s podobným skóre skončil Dubček. Chápem, je spájaný s nespravodlivosťou zo strany Sovietov v roku 1968. Už menej sa asi berie do úvahy, že po okupácii nakoniec protokoly podpísal, nechcel vystúpiť z KSČ, zobral od komunistov miesto veľvyslanca... To pre Slovákov nie je dôležité?

Pre ľudí Dubček s víziou socializmu s ľudskou tvárou stelesňuje prísľub a nádej, ktorá sa nenaplnila. Počas obrodného procesu si získal obrovské sympatie verejnosti. A tak to ostalo napriek tomu, že podpísal Moskovský protokol i dohodu o dočasnom umiestnení sovietskych vojsk či obuškový zákon. Je nespravodlivým paradoxom, že jediný, kto sa nepodvolil diktátu Kremľa, František Kriegel, upadol na Slovensku i v Česku takmer úplne do zabudnutia. Akoby sa statočnosť už nerátala. Väčšina verejnosti to vidí tak, že naša vlasť padla za obeť sovietskeho impéria, a naši politici nemali inú

možnosť, než sa prispôbiť. Treba však dodať, že Dubčeka vnímajú Slováci pozitívnejšie než Česi.

na Slovensku skončil ako tretí Masaryk. To je tiež zaujímavé.

Masaryk si už od 90. rokov udržiava dobrú pozíciu: takmer polovica ľudí na Slovensku ho stabilne pokladá za kladnú postavu.

Česi majú v rebríčku top osobností Havla. Štefánik, Dubček a Masaryk sú ľudia dávnejšej minulosti. Máme my Slováci niekde nižšie v rebríčku osobnosti modernejšej histórie?

Počtom pozitívnych hodnotení (39 percent) sa na štvrtej priečke u nás umiestnil Václav Havel. No zároveň získal aj veľa negatívnych hodnotení (29 percent). To v dlhodobejšom horizonte nie je prekvapujúce. Už začiatkom 90. rokov bolo zrejmé, že Havel funguje ako lakmusový papierik, ktorý vďaka svojmu jasnému hodnotovému profilu vyvoláva na jednej strane výrazne pozitívne reakcie u prozápadne a liberálne orientovaných ľudí, a na strane druhej negatívne reakcie u ľudí s opačným hodnotovým znamienkom. To platí aj dnes. Žiaľ, medzi najmladšími slovenskými respondentmi už štvrtina nevedela k nemu zaujať nijaké stanovisko. No za priaznivé pokladám aj zistenie, že na piatej priečke kladných historických osobností sa umiestnil Milan Hodža, demokrat a významný slovenský politik z čias prvej ČSR. Nepatrí medzi politikov, ktorí sa tešia primeranej viditeľnosti: takmer tretina respondentov si ho nevedela zaradiť. No tí, čo sú informovaní, hodnotia jeho prínos veľmi pozitívne.

prekvapením je Jan Palach. Je to tým, že ho vníma najmä staršia generácia, ktorá to zažila?

Palach sa stal pre Čechov doslova národným hrdinom, novodobým mučeníkom odhodlaným trvať na ideáloch demokracie. Ako kladnú historickú postavu ho hodnotia dve tretiny Čechov. U nás upadol väčšmi do zabudnutia: až polovici mladých ľudí jeho meno nič nehovorí.

podme k negatívnym osobnostiam na Slovensku.

Prvá dobrá správa je, že aj u nás sú to ľudia spätí s nedemokratickým režimom. Podľa respondentov je najnegatívnejšou osobnosťou našej histórie Vladimír Mečiar, ktorého takto hodnotia viac ako dve tretiny respondentov. Je zrejmé, že k tomu nedávno prispeli aj filmy Únos či

Mečiar, ako aj to, že sme sa konečne dočkali zrušenia Mečiarových amnestií.

keď však jeho popularita kulminovala, mal podporu 80 percent ľudí.

Ale odvtedy už prešlo viac než dvadsať rokov. Podľa našich výskumov kritický pohľad naňho prevážil už rok predtým, ako utrpel porážku vo voľbách 1998. Predpokladám, že nepriaznivé posudzovanie Mečiara sa dá pokladať za definitívne historické zhodnotenie jeho postavy. Keď sa pozícia určitej osobnosti raz usadí v kolektívnej pamäti, už je malá pravdepodobnosť, že sa zásadne zmení. Za Mečiarom nasleduje Biľak a potom Tiso. Za nimi prichádza prekvapujúca zmes mien: Mikuláš Dzurinda, Ján Čarnogurský, Klement Gottwald, Fedor Gál, Gustáv Husák, František Mikloško, Vojtech Tuka, Alexander Mach a Antonín Novotný.

to je strašný guláš. Podme postupne.

Vasil Biľak bol predstaviteľ tvrdej normalizačnej línie komunistov. Bol spoluautorom pozývacieho listu pre okupačné vojská v roku 1968. Treťou zápornou postavou, ktorú odsudzuje polovica občanov, je prezident Tiso. Porovnanie so staršími výskumami ukazuje, že názory naňho sa pomaly, ale isto posúvajú ku kritickejšim. Stále sú však medzi nami dve pätiny ľudí, ktorí k nemu majú nevyhranený postoj a takmer desatina, ktorá ho pokladá za kladnú postavu. Nedá sa vylúčiť, že tí informovanejší majú k nemu zhovievavejší postoj aj preto, lebo ho v rámci vládnucej ľudáckej garnitúry považovali za umierneniejšieho, napríklad v porovnaní s Tukom.

aj tak je však Tiso na tretom mieste medzi negatívnymi osobnosťami dobrou správou pre budúcnosť krajiny. Keď ku tomu pridáme Mečiara a Biľaka, znamená to, že Slováci akoby odmietli nedemokratické praktiky v demokracii. To je výborné zistenie.

Súhlasím.

podme k negatívnym postavám, ktoré nasledujú po prvej trojke.

Mikuláš Dzurinda.

Obdobie dvoch vlád Mikuláša Dzurindu hodnotia ľudia na Slovensku prevažne kriticky – napriek úspechom, ktoré tieto vlády dosiahli, vrátane prijatia Slovenska do EÚ a NATO. Pritom najmä získanie členstva v EÚ hodnotí naša verejnosť veľmi pozitívne. Domnievam sa, že pri negatívnom hodnotení M. Dzurindu zavážili najmä dva faktory. Prvým je stále živá

negatívna spomienka na ekonomické reformy. Druhým boli podozrenia z korupcie, kauza Gorila, neslávny koniec kedysi silnej SDKÚ a pád vlády Ivety Radičovej. Aj zo starších výskumov však vieme, že Mikuláš Dzurinda sa ako typ nepopulistického reformátora nikdy netešil veľkej popularite.

roky som Dzurindu kritizoval, no toto je trochu nespravodlivé. Po ňom skončil Ján Čarnogurský. Toto ako vysvetlíme?

Je to dlhodobá záležitosť. Nikdy sa mu nepodarilo získať si srdcia väčšieho počtu ľudí a prekročiť pomerne úzky okruh hlboko konzervatívnych ľudí katolíckeho vierovyznania. U časti verejnosti mu zrejme priťahuje aj neskrývaná priazeň voči putinovskému Rusku.

„Dnes už Fedora Gála nepozná štvrtina respondentov.“

d'alší sú Fedor Gál a František Mikloško, muži Novembra. V Česku je Václav Havel medzi najpopulárnejšími. U nás je November najdôležitejšia udalosť, ale slovenskí ľudia Novembra nie.

Aj u nás je najpozitívnejšie hodnoteným mužom Novembra Václav Havel. Zo slovenských ľudí Novembra sú na tom v očiach verejnosti o čosi lepšie Milan Kňažko a Ján Budaj, ktorých pozitívne a negatívne skóre je takmer vyvážené.

s Fedorom Gálom je to asi aj historická skúsenosť, prečo ho ľudia nemajú radi, aj keď je to hrozné. Ale Mikloško?

Súvisí to zrejme s prvým obdobím po páde komunizmu, keď sa obaja výrazne zasadili za demokratický kurz krajiny a odvážne išli proti väčšine a vtedajším veľmi emocionálnym vlnám dvíhajúceho sa nacionalizmu a mečiarizmu.

kedysi ľudia milovali Mečiara a nenávideli Mikloška a Gála. Teraz pokladajú Mečiara za najnegatívnejšiu osobnosť. Mali by teda logicky pripísať zásluhy tým, čo proti Mečiarovi bojovali.

Zatiaľ to tak nie je. Pre verejnosť to asi nie je dostačujúci argument. Dnes už Fedora Gála nepozná štvrtina respondentov. Iný je prípad Fera Mikloška, ktorý bol do roku 2010 prítomný v slovenskej parlamentnej politike. No aj tak ho v marci 2018 nepoznala takmer pätina respondentov,

z najmladších ľudí dokonca dve pätiny. Hlbšia analýza ukázala, že verejnosť ho vníma predovšetkým ako katolíckeho politika a zaraďuje ho do blízkosti Jána Čarnogurského a J. Ch. Korca. Pritom sa od oboch odlišuje kritickejším postojom k oficiálnej cirkvi, napríklad obhajobou arcibiskupa Bezáka.

sú to všetko zaujímavé čísla. Čo najviac zaujalo teba?

Po prvé, vysoká podobnosť medzi slovenským a českým pohľadom na históriu. Zároveň vidieť aj určité posuny a rozdiely, ktoré vyplývajú zo skutočnosti, že už 25 rokov ideme síce vedľa seba, no každý vlastnou cestou. Niektoré udalosti sme už spolu s Čechmi nezažili – naše víťazstvo nad mečiarizmom či vstup do eurozóny. Druhým závažným zistením je, že na Slovensku máme kratšiu historickú pamäť a zatláčame do úzadia naše temné udalosti. Taký prístup pokladám za nezdravý, lebo znižuje našu citlivosť na súčasné dianie a dnešné hrozby. Osobitným problémom sú biele miesta v pamäti v mladšej generácii. Na príčiny sa opakovane poukazuje, no náprava nie je taká jednoduchá ako stanovenie diagnózy. Akútne potrebujeme zlepšiť vyučovanie histórie, viesť intenzívnejší verejný diskurz a pokračovať v atraktívnom umeleckom stvárňovaní dilem, pred ktorými sme stáli v minulosti, i vzdorovania, porážok a úspechov, ktoré nás formovali.

čo ťa na výsledkoch výskumu najviac teší?

To, že verejnosť pozitívne hodnotí tie udalosti, ktoré posunuli Slovensko demokratickým smerom. Že sa postupne, aj keď slomačím tempom, zlepšuje jej schopnosť rozlišovať medzi svetlými a temnými obdobiami. Zároveň ma však mrzí, že niektoré osobnosti, ktoré sa zaslúžili o demokratický vývoj Slovenska, sa ocitli buď na okraji záujmu verejnosti, alebo ich rola nebola docenená.

mňa najviac teší, že sme si vybrali za najväčšie antiosobnosti Mečiara, Biľaka a Tisa. To by sme v 90. rokoch nikdy nepovedali. A nakoniec sa to podarilo.

zora Bútorová

Narodila sa v roku 1949. Je sociologička a analytička Inštitútu pre verejné otázky. Vyštudovala sociológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Pred novembrom 1989 pôsobila vo viacerých

výskumných tímoch, ktoré nastavovali netradičné kritické zrkadlo problémom spoločnosti. Po roku 1989 sa stala jednou z kľúčových osobností nezávislého výskumu verejnej mienky na Slovensku. Zaoberá sa výskumom politickej kultúry a rodových vzťahov. Je autorkou početných časopiseckých i knižných štúdií doma i v zahraničí, ako aj editorkou a spoluautorkou viacerých kníh. V roku 1997 stála pri zrode Inštitútu pre verejné otázky. Je členkou Valného zhromaždenia IVO. Je vydatá, má štyri deti, žije v Bratislave.